

BARTŁOMIEJ CZYŻEWSKI*

Biogramy osób pochowanych na cmentarzu ewangelicko-augsburskim w Uniejowie na podstawie zachowanych inskrypcji nagrobnych

STRESZCZENIE | Cmentarz ewangelicko-augsburski w Uniejowie został założony w latach 70. XIX w. i funkcjonował do 1945 r. W okresie powojennym uległ dewastacji i zapomnieniu. Mimo zniszczenia nekropolii zachowały się trzy nagrobki z czytelnymi inskrypcjami. Autor artykułu podjął próbę przybliżenia historii życia osób pochowanych na ewangelicko-augsburskim cmentarzu w Uniejowie, których nagrobki przetrwały, oraz genealogicznego opracowania dziejów poszczególnych rodzin, opierając się na zachowanych dokumentach.

SŁOWA KLUCZOWE | biogram, Buchholtz, Buchwitz, cmentarz ewangelicko-augsburski, genealogia, Honker, Uniejów

Biographical sketches of people buried at evangelical-augsburg cemetery in Uniejów based on preserved tombstone inscriptions

SUMMARY | Evangelical-Augsburg cemetery in Uniejów was founded in the 1870^s and functioned until 1945. After the second world war the cemetery was completely demolished. Fortunately three tombstones with readable inscriptions survived. The author has made an attempt to show who these people were and to reconstruct their genealogical roots on the basis of preserved documents.

KEYWORDS | biographic sketch, Buchholz, Buchwitz, Evangelical-Augsburg cemetery, genealogy, Honker, Uniejów

---

* Bartłomiej Czyżewski, radca prawny; e-mail: bzczyzewski@op.pl, <https://orcid.org/0000-0001-8371-1964>

Wprowadzenie

Uniejów może poszczycić się historią sięgającą aż XII w. Na przestrzeni wieków miasto rozwijało się, zachęcając kolejnych przybyszów do osiedlenia się w jego granicach i prowadzenia własnej działalności rzemieślniczej bądź handlowej. Przez długi czas ludność Uniejowa stanowili wyłącznie katolicy, dopiero w źródłach z połowy XVIII w. można natrafić na wzmianki o zamieszkiwaniu w obrębie miasta Żydów. Ewangelicy w Uniejowie pojawili się jeszcze później, dopiero w połowie lat 20. XIX w.¹ Co ciekawe, mimo tak zróżnicowanej religijnie społeczności Uniejów pod koniec XIX w. posiadał jedynie dwa kościoły katolickie (murowany i drewniany) oraz murowaną synagogę². W mieście nigdy nie powstał kościół ewangelicki, a sam Uniejów wraz z okolicznymi wsiami podlegał pod parafię ewangelicko-augsburską w Dąbiu, a obecnie znajduje się w granicach parafii ewangelicko-augsburskiej w Poddębicach.

Cmentarz ewangelicko-augsburski w Uniejowie – rys historyczny

Jedną z nielicznych pamiątek po uniejowskiej społeczności ewangelików jest znajdujący się ok. 2 km od centrum miasta cmentarz ewangelicko-augsburski. Nekropolia położona jest w lesie przy drodze krajowej nr 473, biegnącej z Uniejowa do Dąbia, niedaleko wsi Brzeziny i tuż przy granicy administracyjnej samego Uniejowa. Cmentarz został założony w latach 70. XIX w. i służył ewangelikom zamieszkującym w Karszewie, Chełmnie, Drzewcach, Krzykosach, Skotnikach, Zelgoszczy, Woli Świnieckiej, Kościelnicy, Sobótce, Grabowej, Mazewie i w Uniejowie. Pierwotnie cmentarz stanowił miejsce spoczynku wyłącznie ewangelików, jednak w okresie II wojny światowej grzebano na nim ludność niemiecką, która osiedliła się w Uniejowie po wysiedleniu części Polaków, bez względu na jej wyznanie³. Brak jest danych pozwalających na wskazanie, kiedy miały miejsce na cmentarzu ostatnie pochówki. Można jednak przyjąć, że ostatnie pogrzeby odbyły się tam

1 K.P. Woźniak, *Próba uprzemysłowienia Uniejowa w latach 20.–30. XIX wieku*, „Biuletyn Uniejowski” 2018, t. 7, s. 20, 22.

2 B. Chlebowski, F. Sulimierski, W. Walewski (red.), *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 12, Warszawa 1892, s. 802.

3 Dane z tablicy informacyjnej znajdującej się przy cmentarzu.

najprawdopodobniej właśnie w okresie II wojny światowej, później wraz ze zniknięciem ludności niemieckiej cmentarz pozostawał nieużywany. Po zakończeniu działań wojennych nekropolia uległa dewastacji i aktom wandalizmu, wskutek których zniszczone zostały znajdujące się tam nagrobki i miejsca pochówku.

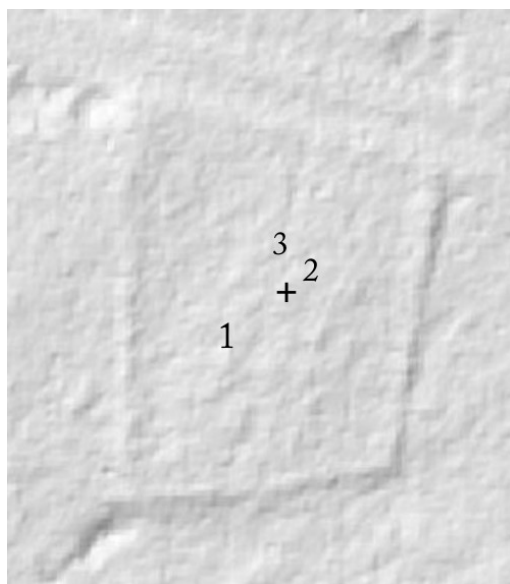
Ryc. 1. Widok cmentarza ewangelicko-augsburskiego w Uniejowie w maju 2022 r.
Fot. autora

Obecnie na terenie dawnego cmentarza ewangelicko-augsburskiego w Uniejowie znajdują się dwa współcześnie wykonane nagrobki z lastryko bez tablic z napisami oraz kilkanaście mniejszych i większych fragmentów rozbitych dawnych pomników nagrobnych, które można odnaleźć zarówno na oczyszczonej części cmentarza, jak również w otaczającym je lesie. W centralnej części cmentarza znajduje się także drewniany krzyż, nie ma jednak pewności, kiedy został tam umieszczony – brak jest bowiem na nim jakichkolwiek dat bądź inskrypcji. Mimo daleko posuniętej dewastacji oraz częściowego zajęcia cmentarza przez las wyraźnie widać jego granice w terenie poprzez okalający go niski wał ziemny.

W publikacjach dotyczących Uniejowa można się spotkać z informacjami, że zniszczenie uniejowskiej nekropolii ewangelicko-augsburskiej jest tak znaczące, że nie ma możliwości odczytania jakichkolwiek inskrypcji nagrobnych⁴. Są to twierdzenia błędne, świadczące jedynie o tym, że autorzy

4 J. Szymczak (red.), *Uniejów. Dzieje miasta*, Łódź–Uniejów 1995, s. 451; J. Szymczak (red.), *Miasto Uniejów i region spycimiersko-uniejowski poprzez wieki*, t. 2, *Lata 1918–2020*, Łódź–Uniejów 2021, s. 716.

tęgo typu sformułowań najprawdopodobniej nie podjęli osobistego trudu dotarcia na teren opisywanego cmentarza i zapoznania się ze znajdującymi się tam pozostałościami nagrobków. Razi to w szczególności w odniesieniu do najnowszej dwutomowej monografii Uniejowa z 2021 r., gdzie zamieszczono fotografię jednego z zachowanych nagrobków z wyraźnie widocznymi napisami⁵, a w dalszej części podano wspomniane wcześniej stwierdzenie o całkowitym zniszczeniu nagrobków. Na nekropolii można bowiem odnaleźć dwa przewrócone nagrobki oraz pomnik znajdujący się w zdecydowanej większości pod ziemią, na których zachowały się czytelne inskrypcje. Jeden z wyżej wymienionych obiektów pochodzi z końca XIX w., kolejny z okresu międzywojennego, a ostatni został postawiony niedługo po wybuchu II wojny światowej. Nie jest wykluczone, że na terenie cmentarza znajdują się jeszcze inne nagrobki z zachowanymi inskrypcjami, jednak obecnie skryte są w całości pod ziemią.

Ryc. 2. Widoczny zarys cmentarza z zaznaczonymi:

† – drewniany krzyż, 1 – nagrobek Gustawa Buchwitza,
2 – nagrobek Natalii Honker, 3 – nagrobek Otto Buchholtza

Źródło: <http://www.geoportal.gov.pl> [dostęp: 22.05.2022], oznaczenia autora

⁵ J. Szymczak (red.), *Miasto Uniejów i region spycimiersko-uniejowski poprzez wieki*, t. 1, *Od 1918 r.*, Łódź–Uniejów 2021, s. 589.

Biogramy

W niniejszym artykule, opierając się na wspomnianych inskrypcjach nagrobnych, autor podjął próbę zidentyfikowania osób pochowanych na uniejowskim cmentarzu ewangelicko-augsburskim i przybliżyć historię ich życia oraz ich rodzin⁶, jak również ocenić, jaki wywarli oni wpływ na Uniejów i region. Zdjęcia zachowanych nagrobków zostały wykonane przez autora niniejszego artykułu w maju 2022 r.

Gustaw Buchwitz

Ś P
GUSTAW
BUCHCHWITZ
ur. 11 kwie 1856
zm. 29 lip 1898
— — —
Wdzięczna żona
do grobu

Ryc. 3. Nagrobek Gustawa Buchwitza
Fot. M. Czyżewski, maj 2022 r.

Gustaw Buchwitz urodził się 11 kwietnia 1856 r. we Władysławowie w rodzinie 26-letniego Wilhelma oraz 27-letniej Wilhelminy z domu Jäger⁷. Był ich pierwszym dzieckiem, później urodzili się jego siostra Natalia⁸ oraz brat Samuel Tugendreich⁹. Rodzina Buchwitzów od kilku pokoleń związana

6 Na potrzeby artykułu odtworzono jedynie główne linie po mieczu, pomijając linie po kądzieli oraz ewentualne boczne linie nazwiska.

7 Archiwum Państwowe w Poznaniu, Oddział w Koninie (dalej: APKon), Akta stanu cywilnego (dalej: ASC) Parafii Ewangelicko-Augsburskiej (dalej: Par. Ewan.-Aug.) Władysławów, Księga urodzonych 1855–1862, sygn. 7, akt urodzenia (dalej: akt ur.) nr 35/1856, k. 79v.

8 Urodzona 29 marca 1858 r. w Turku – zm. 19 kwietnia 1860 r. w Turku (APKon, ASC Par. Ewan.-Aug. Turek, Księga urodzeń, małżeństw i zgonów (dalej: Księga umz) 1858 r., sygn. 31, akt ur. nr 71, k. 18; APKon, ASC Par. Ewan.-Aug. Turek, Księga umz 1860 r., sygn. 33, akt zgonu (dalej: akt zg.) nr 48, k. 114.

9 Urodzony 17 lutego 1862 r. w Turku (APKon, ASC Par. Ewan.-Aug. Turek, Księga umz 1862 r., sygn. 35, akt ur. nr 32, k. 8v).

była z ziemią turecką, gdzie zajmowała się powroźnictwem¹⁰. Zachowane dokumenty metrykalne i stanu cywilnego pozwalają na odtworzenie genealogii Gustawa Buchwita aż trzy pokolenia wstecz:

- ojciec: Karol Wilhelm Buchwitz¹¹ zawarł w dniu 1 maja 1855 r. w Dąbiu¹² małżeństwo z Augustyną Wilhelminą z domu Jäger z pierwszego małżeństwa Shulz¹³;
- dziadek: Fryderyk Wilhelm Buchwitz¹⁴ zawarł w dniu 20 maja 1818 r. we Władysławowie¹⁵ małżeństwo z Anną Krystyną z domu Zepke¹⁶;
- pradiadek: Johann Gottlieb Buchwitz¹⁷ zawarł w dniu 6 września 1791 r. we Władysławowie¹⁸ małżeństwo z Anną Zuzanną z domu Jankowska¹⁹.

Jak widać z powyższego wywodu, rodzina Buchwitzów przez długi czas zamieszkiwała we Władysławowie, znajdującym się obecnie w pow. tureckim. Najprawdopodobniej sprowadziła się tam w drugiej połowie XVIII w. Nazwisko to bowiem nie jest odnotowane w dokumencie z 1738 r.,

¹⁰ Rzemiosło polegające na produkcji lin oraz grubych sznurów (powrozów).

¹¹ Urodzony ok. 1829 r. we Władysławowie – zm. 19 marca 1862 r. w Turku (APKon, ASC Par. Ewan.-Aug. Turek, Księga umz 1862 r., sygn. 35, akt zg. nr 45, k. 107; Księga urodzeń z Parafii Ewangelicko-Augsburskiej we Władysławowie z 1829 r. nie zachowała się).

¹² APKon, ASC Par. Ewan.-Aug. Dąbie, Księga umz 1855 r., sygn. 37, akt małżeństwa (dalej: akt małż.) nr 25, k. 92.

¹³ Urodzona ok. 1838 r.; w dniu 21 lipca 1865 r. zawarła w Turku małżeństwo z Samuelem Zapke (APKon, ASC Par. Ewan.-Aug. Turek, Księga umz 1865 r., sygn. 38, akt małż. nr 35, k. 87).

¹⁴ Urodzony 25 maja 1798 r. we Władysławowie – zm. 14 marca 1806 r. we Władysławowie (APKon, ASC Par. Ewan.-Aug. Władysławów, Księga urodzonych 1797–1807, sygn. 3, akt ur. bez numeru, k. 16; APKon, ASC Par. Ewan.-Aug. Władysławów, Księga zmarłych 1834–1847, sygn. 20, akt zg. nr 18/1845, s. 416).

¹⁵ APKon, ASC Par. Ewan.-Aug. Władysławów, Księga małżeństw 1795–1825, sygn. 9, akt małż. nr 4/1818, k. 89v.

¹⁶ Urodzona ok. 1802 r. we Władysławowie – zm. 19 stycznia 1855 r. we Władysławowie (APKon, ASC Par. Ewan.-Aug. Władysławów, Księga zmarłych 1854–1860, sygn. 22, akt zg. nr 2/1855, s. 47).

¹⁷ Urodzony ok. 1766 r. – zm. 14 marca 1806 r. we Władysławowie (APKon, ASC Par. Ewan.-Aug. Władysławów, Księga zmarłych 1794–1825, sygn. 18, akt zg. nr 221, s. 93).

¹⁸ APKon, ASC Par. Ewan.-Aug. Władysławów, Księga małżeństw 1776–1794, sygn. 1, akt małż. bez numeru, s. 233.

¹⁹ Urodzona ok. 1767 r. – zm. 17 września 1843 r. we Władysławowie (APKon, ASC Par. Ewan.-Aug. Władysławów, Księga zmarłych 1834–1847, sygn. 20, akt zg. nr 62/1843, s. 352).

w którym wymieniono mieszczan z Władysławowa, z kolei w spisie z 1776 r. wskazano jako jednego z najstarszych mieszkańców miasteczka Daniela Buchwitza²⁰. W połowie XVIII w. nastąpił zresztą intensywny napływ w te rejony rzemieślników z Czech i z Saksonii, którzy na miejscu rozpoczęli działalność tkacką²¹. Jak już wcześniej wspomniano, również rodzina Buchwitzów zajmowała się działalnością związaną z tkactwem. Najstarszy odnaleziony przodek Gustawa Buchwitza był powroźnikiem, a zawód ten wykonywano przez kolejne pokolenia w całej rodzinie. Pewnym wyjątkiem był tutaj dziadek Gustawa Buchwitza – Fryderyk Wilhelm Buchwitz, który nie tylko pracował jako majster powroźniczy, ale dodatkowo energicznie udzielał się w lokalnej społeczności i pełnił również funkcję członka kolegium kościelnego²², członka dozoru kościelnego oraz był ławnikiem miejskim²³. Niemniej jednak definitywnie z wieloletnią tradycją powroźnictwa zerwał dopiero sam Gustaw Buchwitz, który – jak wynika z odnalezionych dokumentów – został piekarzem²⁴. Niestety, poza tym faktem niewiele więcej wiadomo o życiu rodzinnym i zawodowym Gustawa Buchwitza. Pewne jest jedynie to, że poślubił Annę Przepiórowską. Nie udało się jednak odnaleźć jakichkolwiek dokumentów świadczących o tym, że para doczekała się potomstwa.

Gustaw Buchwitz zmarł 29 lipca 1898 r. w Uniejowie w wieku 42 lat, pozostawiając owdowiałą żonę. Z treści aktu zgonu można dowiedzieć się, że zmarły na co dzień zamieszkiwał w Jabłonnej, jednak tymczasowo przebywał i pracował na terenie Uniejowa²⁵.

Wykonany w piaskowcu²⁶ nagrobek Gustawa Buchwitza (ryc. 3) znajduje się w południowo-zachodniej części nekropolii, niedaleko linii drzew. Pomnik jest przewrócony.

---

20 E. Kneifel, *Die evangelisch-augsburgischen Gemeinden der Kalischer Diözese*, t. 1, Plauen 1937, s. 17–19.

21 *Historia*, http://www.wladyslawow.pl/?page_id=41 [dostęp: 22.05.2022].

22 E. Kneifel, *Die evangelisch-augsburgischen...*, dz. cyt., s. 33.

23 Informacja z aktu zgonu Fryderyka Wilhelma Buchwitza.

24 Informacja z aktu zgonu Gustawa Buchwitza.

25 APKon, ASC Par. Ewan.-Aug. Dąbie, Księga umz 1898 r., sygn. 80, akt zg. nr 55, s. 143.

26 Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Łodzi, Cmentarz ewangelicki w Uniejowie, karta cmentarza nr 7736.

Natalia Honker

Ś P
NATALIA
HONKER
ŻYŁA L 72
ZM 26 II 1936 R
PROSI O MODLITWE

Ryc. 4. Nagrobek Natalii Honker
Fot. M. Czyżewski, maj 2022 r.

Zgodnie z informacją zawartą na nagrobku, Natalia Honker zmarła w dniu 26 listopada 1936 r. W celu potwierdzenia powyższej daty należało zwrócić się do Urzędu Stanu Cywilnego w Dąbiu, w którym powinny znajdować się księgi stanu cywilnego Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Dąbiu z okresu międzywojennego. Niestety, z informacji uzyskanej od pani kierownik USC w Dąbiu wynika, że wyżej wymienione księgi są niekompletne i jednym z brakujących roczników jest właśnie 1936 r. W tej sytuacji możliwe było oparcie się wyłącznie na danych wynikających z treści inskrypcji na nagrobku. Mając na uwadze datę zgonu oraz podany wiek zmarłej, można wywnioskować, że Natalia Honker urodziła się ok. 1864 r. Można także założyć z dużym prawdopodobieństwem, że pochodziła z terenów znajdujących się na terenie Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Dąbiu.

Dzięki kwerendzie przeprowadzonej w księgach ASC Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Dąbiu udało się ustalić, że w dniu 21 kwietnia 1864 r. w Brzezinach, wsi położonej niedaleko Uniejowa, urodziła się Natalia Hunker²⁷, córka 42-letniego okupnika²⁸ Jakuba i 29-letniej Anny z Marczewskich²⁹. Idealne dopasowanie daty urodzenia, imienia i nazwiska, a także

27 Odmienne zapisy nazwiska Honker/Hunker może wynikać z faktu, że dawniej dokumenty sporządzano, opierając się na słownych deklaracjach, stąd zdarzały się pomyłki i różnice w zapisie.

28 Chłop pańszczyźniany opłacający okup (czynsz) w zamian za odrabianie pańszczyzny.

29 APKon, ASC Par. Ewan.-Aug. Dąbie, Księga umz 1864 r., sygn. 47, akt ur. nr 104, k. 27v.

miejsce wskazują, że odnaleziona osoba może być tożsama z osobą pochowaną na cmentarzu ewangelickim w Uniejowie. Niestety, pierwsza wątpliwość pojawia się przy okazji stwierdzenia, że w odnalezionym dokumencie brak jest jakiegokolwiek późniejszej adnotacji odnośnie do miejsca i czasu zgonu Natalii Hunker. Data urodzenia oraz dane personalne mogą być bowiem jedynie przypadkowym zbiegiem okoliczności, a sama Natalia mogła umrzeć jeszcze w wieku dziecięcym. Drugą wątpliwością jest właśnie zgodność imienia i nazwiska z tym widocznym na nagrobku, z czego można by wnioskować, że zmarła w 1936 r. Natalia Honker nigdy nie wyszła za mąż – doszłoby wówczas do zmiany jej nazwiska.

Trochę światła na powyższe informacje rzuca dalsza analiza pozostałych ksiąg stanu cywilnego z Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Dąbiu. Przede wszystkim w kolejnych latach nie został odnotowany zgon żadnej Natalii Hunker. Co istotniejsze jednak, w dniu 17 lipca 1887 r. we wspomnianej parafii bierze ślub z Janem Hunkerem 23-letnia (a zatem urodzona w 1864 r.) Natalia Hunker, córka Jana i Anny z Marczewskich³⁰. Co ciekawe, państwo młodzi byli stosunkowo blisko ze sobą spokrewnieni, mieli bowiem wspólnych dziadków – Krystiana Hunkera oraz Krystynę z domu Genter. W sytuacji gdy związek małżeński zawarło dwoje ludzi o tym samym nazwisku, nie doszło oczywiście do jakiegokolwiek zmiany nazwiska panny młodej. Fakty te pozwalają przyjąć, że wymieniona wyżej osoba jest tożsama z pochowaną na cmentarzu ewangelicko-augsburskim w Uniejowie.

Jak już wcześniej wspomniano, ojcem Natalii był Jakub Hunker (a dokładniej Jan Jakub Hunker), okupnik z Brzeziny. Urodził się on w dniu 3 maja 1821 r. w Kolonii Brzeziny³¹. Jego ojcem był 23-letni gospodarz Krystian Hunker, matką zaś 20-letnia Krystyna z domu Genter. Jakub Hunker dwukrotnie w ciągu swojego życia stawał na ślubnym kobiercu. Po raz pierwszy miało to miejsce w dniu 15 listopada 1840 r., kiedy ożenił się z pochodzącą również z Kolonii Brzeziny 16-letnią Anną Marianną z domu Hauk³². Mał-

---

30 APKon, ASC Par. Ewan.-Aug. Dąbie, Księga umz 1887 r., sygn. 71, akt małż. nr 26, s. 106.

31 APKon, ASC Parafia Rzymskokatolicka (dalej: Rzymskokat.) Wielenin, Księga umz 1821 r., sygn. 5, akt ur. nr 35, k. 17 v.

32 APKon, ASC Par. Rzymskokat. Wielenin, Księga umz 1840 r., sygn. 24, akt małż. nr 19, s. 68.

żonkowie doczekali się dwójki dzieci: córki Karoliny³³ oraz syna Jakuba³⁴. Małżeństwo to trwało zaledwie kilka lat, gdyż 11 stycznia 1847 r. Marianna Hunker zmarła³⁵. Jakub Hunker nie pozostawał długo w stanie wdowieństwa i już w dniu 15 lutego 1847 r. ożenił się po raz drugi z 26-letnią Katarzyną z domu Marczevska³⁶. Małżonkowie doczekali się co najmniej czwórki dzieci – Anny Julianny³⁷, Fryderyka Wilhelma³⁸, Andrzeja³⁹ oraz Natalii.

Dziadek Natalii Hunker, Krystian Hunker, miał urodzić się w 1799 r. na terenie parafii gostynińskiej⁴⁰. Był synem Jana Jakuba oraz Anny Krystyny z Hunkerów. W dniu 17 maja 1817 r. zawarł w Wieleninie związek małżeński z 17-letnią Anną Krystyną z domu Genter⁴¹. W momencie ślubu pan młody zamieszkiwał w „Kolonii Bergfeld w Ekonomii Narodowej Ratayskiej Województwie Mazowieckim”⁴², a panna młoda w „Kolonii Bergfeld, Ekonomii Uniejowskiej”⁴³. Małżonkowie, poza synem Janem

33 Urodzona 6 stycznia 1844 r. w Kolonii Brzeziny – zm. 6 lutego 1844 r. w Kolonii Brzeziny (APKon, ASC Par. Ewan.-Aug. Dąbie, Księga umz 1844 r., sygn. 22, akt ur. nr 13, k. 4; APKon, ASC Par. Ewan.-Aug. Dąbie, Księga umz 1844 r., sygn. 22, akt zg. nr 31, k. 97v).

34 Urodzony 16 stycznia 1845 r. w Kolonii Brzeziny – zm. 6 luty 1845 r. w Kolonii Brzeziny (APKon, ASC Par. Ewan.-Aug. Dąbie, Księga umz 1845 r., sygn. 24, akt ur. nr 20, k. 5v; APKon, ASC Par. Ewan.-Aug. Dąbie, Księga umz 1845 r., sygn. 24, akt zg. nr 20, k. 100v).

35 APKon, ASC Par. Ewan.-Aug. Dąbie, Księga umz 1847 r., sygn. 27, akt zg. nr 7, k. 113v.

36 APKON, ASC Par. Ewan.-Aug. Dąbie, Księga umz 1847 r., sygn. 27, akt małż. nr 29, k. 75.

37 Urodzona 2 marca 1849 r. w Brzezinach – zm. 27 sierpnia 1849 (APKon, ASC Par. Ewan.-Aug. Dąbie, Księga umz 1849 r., sygn. 29, akt ur. nr 70, k. 29; APKon, ASC Par. Ewan.-Aug. Dąbie, Księga umz 1849 r., sygn. 29, akt zg. nr 106, k. 119v).

38 Urodzony 19 stycznia 1854 r. w Brzezinach (APKon, ASC Par. Ewan.-Aug. Dąbie, Księga umz 1854 r., sygn. 36, akt ur. nr 19, k. 5v).

39 Urodzony ok. 1858 r. (APKon, ASC Par. Ewan.-Aug. Dąbie, Księga umz 1888–1889 r., sygn. 72, akt małż. nr 12/1889).

40 Nie odnaleziono jednakże w aktach metrykalnych Parafii Rzymskokat. w Gostyninie aktu urodzenia Krystiana Hunkera.

41 APKon, ASC Par. Rzymskokat. Wielenin, Księga umz 1817 r., sygn. 2, akt małż. nr 9, k. 26v.

42 Najprawdopodobniej dzisiejsze Brzeziny w woj. mazowieckim, w pow. gostynińskim. Cytowany fragment poddano modernizacji, ograniczając się do niezbędnego minimum.

43 Pierwotna nazwa Kolonii Brzeziny, a dzisiejszych Brzeziny w gm. Uniejów. Cytowany fragment poddano modernizacji, ograniczając się do niezbędnego minimum.

Jakubem, doczekali się kilkorga dzieci: Jana⁴⁴, Krystiana⁴⁵ oraz Emilii⁴⁶. Nie udało się ustalić daty i miejsca zgonu Krystiana Hunkra, z kolei Anna Krystyna Hunker zmarła w dniu 1 września 1849 r. w Brzezinach⁴⁷.

O najstarszych przodkach Natalii Hunker wiadomo jedynie, że byli to jej pradziadkowie Jan Jakub oraz Anna Krystyna Hunker. Prawdopodobnie należeli oni do jednej z nadreńskich rodzin, sprowadzonych przez władze pruskie pod koniec XVIII w. na tereny polskie, które założyły m.in. obecne Brzeziny koło Uniejowa⁴⁸.

Przewrócony nagrobek Natalii Honker (ryc. 4) znajduje się w centralnej części cmentarza, na lewo od drewnianego krzyża (patrzac na wprost). Pomnik jest wyraźnie uszkodzony. Pewne jest, że pierwotnie był częścią większej całości, jednak wskutek dewastacji został oderwany od podstawy.

Otto Buchholtz

Hier ruht in Gott
OTTO BUCHHOLTZ
geb. am 21. III. 1903
am 6. 9. 1939 von [...⁴⁹]

Ryc. 5. Nagrobek Ottona Buchholtza
Fot. B. Czyżewski, maj 2022 r.

44 Urodzony ok. 1824 r. w Budach Rszewskich (APKon, ASC Par. Ewan.-Aug. Dąbie, Księga umz 1844 r., sygn. 22, akt małż. nr 19, k. 61).

45 Urodzony ok. 1835 r. (APKon, ASC Par. Ewan.-Aug. Dąbie, Księga umz 1854 r., sygn. 32, akt małż. nr 51, k. 90).

46 Urodzona ok. 1845 r. – zm. 23 czerwca 1848 r. w Brzezinach (APKon, ASC Par. Ewan.-Aug. Dąbie, Księga umz 1848 r., sygn. 28, akt zg. nr 134, k. 144v).

47 APKon, ASC Par. Ewan.-Aug. Dąbie, Księga umz 1849 r., sygn. 29, akt zg. nr 112, k. 120v.

48 B. Chlebowski, F. Sulimierski, W. Walewski (red.), *Słownik geograficzny...*, dz. cyt., s. 416.

49 Napis na nagrobku, wskazujący najprawdopodobniej na powód śmierci, został skuty. Niewyraźnie widać zarys liter, jednak przy obecnym stanie tablicy nie jest możliwe ich prawidłowe odczytanie.

Otto Buchholtz urodził się 21 marca 1903 r. w Łęgu Wielkim⁵⁰ w rodzinie 32-letniego Ferdynanda i 21-letniej Emilii z domu Brunk⁵¹. Ojciec Ottona był okupnikiem, posiadał niewielkie gospodarstwo we wsi Łęg Wielki. Analiza zachowanych i odnalezionych dokumentów stanu cywilnego wskazuje, że Buchholtzowie od pokoleń byli drobnymi gospodarzami, zamieszkującymi we wsiach Łęg Wielki oraz Kiejsze. Wykaz przodków Ottona Buchholtza przedstawia się z kolei następująco:

- ojciec Ferdynand Buchholtz⁵² zawarł w dniu 25 stycznia 1898 r. w Turku⁵³ związek małżeński z Emilią z domu Brunk⁵⁴;
- dziadek August Buchholtz⁵⁵ był dwukrotnie żonaty, pierwsze małżeństwo z Anną Rozyną z domu Scharnik⁵⁶ zawarł w dniu 29 października 1843 r. w Dąbiu⁵⁷, drugie z Julianną z domu Brunk⁵⁸ (babka Ottona Buchholtza) w dniu 1 sierpnia 1866 r. w Turku⁵⁹;
- pradziadek Krzysztof Buchholtz⁶⁰ zawarł w dniu 26 listopada 1815 r. w Babiaku⁶¹ małżeństwo z Anną Katarzyną z domu Wendland⁶²;
- prapradziadkami byli Jan Buchholtz oraz Anna z domu Tchierlich.

W momencie pisania niniejszego artykułu nie udało się ustalić żadnych szczegółów dotyczących życia Ottona Buchholtza. Dokumenty, które mogłyby wskazywać, czy się ożenił, czy miał dzieci oraz czym się zajmował

50 Obecnie część wsi Sarbice w gm. Przykona.

51 APKon, ASC Par. Ewan.-Aug. Turek, Księga umz 1903 r., sygn. 84, akt ur. nr 33, s. 17.

52 Urodzony 8 kwietnia 1870 r. w Łęgu Wielkim (APKon, ASC Par. Ewan.-Aug. Turek, Księga umz 1870 r., sygn. 43, akt ur. nr 63, s. 30).

53 APKon, ASC Par. Ewan.-Aug. Turek, Księga umz 1899 r., sygn. 71, akt małż. nr 3, s. 58.

54 Urodzona ok. 1882 r. w Łęgu Wielkim (informacja z aktu małżeństwa).

55 Urodzony ok. 1824 r. w Kiejszach (informacja z aktu małżeństwa z Anną z domu Scharnik); jednak w dokumentach z lat 1820–1830 w ASC Par. Ewan.-Aug. Babiak brak jest aktu urodzenia Augusta Buchholtza.

56 Urodzona ok. 1821 r. w Holendrach Jaruszewskich – zm. 20 lutego 1862 r. w Łęgu Wielkim (APKon, ASC Par. Ewan.-Aug. Turek, Księga umz 1862 r., sygn. 35, akt zg. nr 31, k. 103v).

57 APKon, ASC Par. Ewan.-Aug. Dąbie, Księga umz 1843 r., sygn. 21, akt małż. nr 48, k. 77v.

58 Urodzona ok. 1846 r. w Łęgu Wielkim (informacja z aktu małżeństwa).

59 APKon, ASC Par. Ewan.-Aug. Turek, Księga umz 1866 r., sygn. 39, akt małż. nr 22, s. 134.

60 Urodzony ok. 1792 r. na terenie parafii w Grabowie (informacja z aktu małżeństwa).

61 APKon, ASC Par. Ewan.-Aug. Babiak, Księga małżeństw 1815–1816 r., sygn. 17, akt małż. nr 13/1815, s. 13.

62 Urodzona ok. 1795 r. (informacja z aktu małżeństwa).

w ciągu swego życia znajdują się obecnie w zasobach Urzędu Stanu Cywilnego w Dąbiu i nie ma do nich swobodnego dostępu.

Zagadką pozostaje także przyczyna śmierci Ottona Bucholtza, która najprawdopodobniej została wskazana na jego nagrobku i w późniejszym okresie skuta. Być może Otto Buchholtz stał się ofiarą samosądu dokonanego przez polskich sąsiadów w pierwszych dniach września 1939 r. Znane są bowiem relacje z tego okresu o aresztowaniach, wypędzeniach, a także egzekucjach niemieckich kolonistów zamieszkujących tereny II Rzeczypospolitej, których podejrzewano o szpiegostwo, dywersje oraz wspieranie hitlerowskich Niemiec⁶³.

Szansą na rozwiązanie tej tajemnicy mogłoby być zapoznanie się z aktem zgonu, w którym być może zapisano okoliczności śmierci. Obecnie jednak nie ma takiej możliwości, gdyż księga stanu cywilnego Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Dąbiu z 1939 r. zaginęła i nie ma jej w zasobach Urzędu Stanu Cywilnego w Dąbiu.

Płyta nagrobna Ottona Bucholtza (ryc. 5) mieści się w centralnej części cmentarza, bezpośrednio przed drewnianym krzyżem. Płyta w dominującej części znajduje się obecnie pod powierzchnią ziemi.

Bibliografia

Źródła archiwalne

- Archiwum Państwowe w Poznaniu, Oddział w Koninie, Akta stanu cywilnego Parafii Ewangelicko-Augsburskiej Babiak.
- Archiwum Państwowe w Poznaniu, Oddział w Koninie, Akta stanu cywilnego Parafii Ewangelicko-Augsburskiej Dąbie.
- Archiwum Państwowe w Poznaniu, Oddział w Koninie, Akta stanu cywilnego Parafii Ewangelicko-Augsburskiej Turek.
- Archiwum Państwowe w Poznaniu, Oddział w Koninie, Akta stanu cywilnego Parafii Ewangelicko-Augsburskiej Władysławów.
- Archiwum Państwowe w Poznaniu, Oddział w Koninie, Akta stanu cywilnego Parafii rzymskokatolickiej Wielenin.

---

63 W. Marchlewski, *Olędrzy podczas II wojny światowej i ich powojenna sytuacja – zagadnienia społeczne, polityczne i gospodarcze. Mennonici na Mazowszu 1939–1948*, <http://holland.org.pl/art.php?kat=art&dzial=maz&cid=14> [dostęp: 22.06.2022]

Literatura

- Chlebowski B., Sulimierski F., Walewski W. (red.), *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Warszawa 1880–1902.
- Kneifel E., *Die evangelisch-augsburgischen Gemeinden der Kalischer Diözese*, t. 1, Plauen 1937.
- Szymczak J. (red.), *Miasto Uniejów i region spycimiersko-uniejowski poprzez wieki*, t. 1, *Do 1918*, Łódź–Uniejów 2021.
- Szymczak J. (red.), *Miasto Uniejów i region spycimiersko-uniejowski poprzez wieki*, t. 2, *Lata 1918–2020*, Łódź–Uniejów 2021.
- Szymczak J. (red.), *Uniejów. Dzieje miasta*, Łódź–Uniejów 1995.
- Woźniak K.P., *Próba uprzemysłowienia Uniejowa w latach 20.–30. XIX wieku*, „Biuletyn Uniejowski” 2018, t. 7, s. 17–28. <https://doi.org/10.18778/2299-8403.07.02>

Źródła internetowe

- Historia*, http://www.wladyslawow.pl/?page_id=41 [dostęp: 22.05.2022].
- <https://www.geoportal.gov.pl/> [dostęp: 22.05.2022].
- Marchlewski W., *Olędrzy podczas II wojny światowej i ich powojenna sytuacja – zagadnienia społeczne, polityczne i gospodarcze. Mennonici na Mazowszu 1939–1948*, <http://holland.org.pl/art.php?kat=art&dzial=maz&id=14> [dostęp: 22.06.2022].

Inne źródła

- Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Łodzi, Cmentarz ewangelicki w Uniejowie.